

SZAKNYELVI OKTATÁS A LIPCSEI HERDER INTÉZETBEN

TORMA JÓZSEF*

1971. októberét Lipcsében, a Herder Intézetben töltöttem. Külföldi, leendő egyetemi hallgatók és aspiránsok német nyelvi előképzése folyik itt. A 8—12 hónapos intenzív nyelvtanfolyamokon 117 országból érkező hallgatók vesznek, illetve vettek részt.

A Herder Intézet a lipcsei Karl Marx Egyetemhez tartozik. Az NDK-ban ez a német nyelv oktatására tudományos, módszertani és személyi szempontból legjobban felkészült intézmény.

Ma már külföldön is ismertté vált a „lipcsei nyelviskola”, főleg a Ruzicka körül kialakult szlavista, a részint Helbig részint mások által irányított germanista kör tudományos eredményei révén. Ezenkívül a Herder Intézet világhírűvének megteremtéséhez jelentősen hozzájárult az a tudományos tevékenység, mely a német nyelvoktatás kézikönyvtárának megteremtésére és a nyelvoktatás módszertanának kidolgozására irányul. A lipcsei kiadók által közreadott kézikönyvek egyre növekvő láncsort alkotnak: kiejtési szótár, igeszótár, rövidítés szótár, a német nyelv kézikönyve, nyelvművelés [1] stb. Említsük még meg az idén beindítandó módszertani füzetek sorozatát [2] és a már sok évfolyamos módszertani folyóiratot [3].

A Herder Intézet munkájának eredményességét tehát a jó hírű tudományos és módszertani múlt is garantálja. Nagy oktatói tapasztalattal is rendelkeznek, mivel több mint 10 éve, évente 600 hallgató hagyja el az intézetet.

Mi lehet a magyar anyanyelvű hallgatókkal egy bizonyos szakterület nyelvét elsajátítani kívánó nyelvtanárok számára ebből a hasznosítható? Az, hogy milyen módszert választanak a lipcsei nyelvtanárok a célszerűségnek megfelelően, hogyan teremtik meg a „tisztá német” és a „szaknémet” közötti arányokat, milyen módszerrel oktatják a szaknyelvet, mi az arány a beszélt és az írott nyelv között.

A Herder Intézetben elsődrendű cél, hogy a hallgatók innen kikerülve egyetemi tanulmányaik alatt meg tudják állni helyüket, vagyis: tudjanak előadásokon jegyzetelni, és ennek tartalmát képesek legyenek később (vizsgán, szemináriumon) rekonstruálni, illetve alkotói módon felhasználni, összefüggéseiben látni; tudjanak szakkönyveket olvasni (az idegen ajkú hallgatók „kurzív” szövegolvasási sebessége az anyanyelvűekének 17—22%-a); tudjanak olvasott, szaktárgyú szövegekről jó, tehát tömör, lényeglátó és reprodukálható feljegyzéseket készíteni. (Nálunk, anyanyelvi környezetben, a legelterjedtebb követelmény: a szóbeli vagy írásbeli szakszövegfordítás, bár történtek lépések a követelmények módosítására, pl. főiskolánkon: egy elolvasandó cikk rövid, tartalmi visszaadása anyanyelven.)

A vizsgán a következő követelményeknek kell — legalább hármásra — megfe-

* Idegennyelvi Lektorátus

lelnie annak, akit egyetemi tanulmányokra bocsájtanak: egy professzor szakmai témájú előadásának jegyzetelése, pár nap múlva ellenőrző kérdések megválaszolása; matematikából, fizikából, kémiából, stb. feladatmegoldás; valamilyen kémiai, fizikai, stb. kísérlet elvégzése, és erről jegyzőkönyv készítése; megadott időn belül egy rövid cikk elolvasása és kijegyzetelése, majd egy bizonyos idő elteltével a cikk tartalmának a készített jegyzetek alapján történő reprodukálása szóban; a hallgató közvetlen életét érintő témáról kötetlen beszélgetés, továbbá szakmai beszélgetés: pl. a hallgató országának mezőgazdaságáról.

A Herder Intézetben heti 30—32 órás intenzív tanfolyamon vesznek részt a hallgatók. 10 hónapos átlagot számolva az anyag megosztása a következő: 4 hónap „tisztá német” — ahogy ott nevezik — és 6 hónap „szaknyelvi német”. Az átmenetet a 3., 4. hónap munkája teremti meg, amikor a hangsúly fokozatosan áttevődik a matematikára, majd a fizikára, és az 5. hónaptól kezdve már a nyelvtanítás módszertanában képzett természettudományi szakembereké a vezető szerep, akik az említett tárgyak után a biológiával és kémiával ismertetik meg a leendő orvosokat, elektrotechnikával és mechanikával a leendő mérnököket, illetve történelemmel és filozófiával a leendő filológusokat. Ennek az egy évnek „nivellálás” is a célja: vannak olyan hallgatók, akik számára ez ismert dolgok német nyelven történő átismétlése, míg mások számára teljesen új ismereteket nyújt a német nyelvű szakmai képzés.

A megtanítandó anyag kiválasztása több éves tapasztalatgyűjtés, vita során alakult ki a lipcsei szakemberek között. Ha a cél az, hogy a hallgatók szakterületük nyelvét sajátítsák el, akkor „minden figyelmet” a szaknyelv felé kell fordítani — hangsúlyozzák azok, akik kizárólag „szaknyelv” mellett törnek lándzsát, mivel a rendelkezésre álló idő így is rövid. Ők a német nyelv oktatását a „der, die, das”-tól kezdve matematikai szövegek alapján kívánják végezni. A „tisztá német” védelmezői viszont lényegében ahhoz ragaszkodnak, hogy a nyelv alapjait hétköznapi témákból vett szövegek segítségével kell megtanítani, és az eddigi gyakorlatnak megfelelően 4 hónapig ez legyen a domináns. Az 1975-re tervezett új jegyzetben valószínűleg a „szaknyelvi” irányzat képviselőinek véleménye fog tükröződni. Természetesen lesznek egyéb változtatások is, az eddigi tapasztalatok figyelembevételével. Addigra elkészül a német nyelvi általános tudományos nyelvi szakszókincs minimumszótár, amelynek anyagát teljes egészében felöleli majd a minden szakos számára közös tankönyv-sorozat; a napi megtanulandó szó mennyisége maximum 8 lesz (jelenleg a biológiai szövegeknél néha 20), egyes szövegek jóval könnyebbek lesznek (biológia).

Lényeges és jelenleg is vitatott kérdés a szóbeliség és az írásbeliség viszonya. H. E. Palmer a 20-as években alapelveként szögezte le a beszélt nyelv elsődlegességét (4). Ezt azóta senki sem vitatta. L. G. Alexander nyelvkönyvéhez írt módszertani útmutatójában nyomatékosan hangsúlyozza: a hallás megelőzi a mondást, a mondás megelőzi az olvasást, az olvasás megelőzi az írást (5). A Herder Intézet nyelvkönyveiben sem mondanak le az auditív előszakasról, aligha teszik ezt az átdolgozás után is. A „tisztá német” szövegek feldolgozásánál az auditív, illetve audiovizuális feldolgozás vagy az auditív előkészítés módszerét alkalmazzák. Szakmai témáknál mindezek a módszerek alkalmazhatók, bár nem minden esetben következetesen. Ha egy tudományos előadást hallgatunk, akkor valóban első a hallás, ezt azonban nem a mondás majd az olvasás követi, hanem az írás (jegyzetelés), tehát az Alexander-féle elv két középső lépése kimarad. Egy cikk jegyzetelésénél a két első fokozat marad ki. Ezt a lépcsőzetességet természetesen csak a tanulás első „nyelvtanulási” szakaszában lehet és kell mereven megvalósítani. Nyelvtanulás közben alkalmazható áthidaló eljárás: az előadás új fogalmainak kórusban többször történő ismételtetése. Ez az emlékezőképességet is na-

gyon fejleszti, ugyanakkor a sajátos könyvstílus elsajátításakor a szóbeliség elsődlegességét továbbra is biztosítja.

A jegyzetelési készség kialakítása és fejlesztése érdekében a Herder Intézetben olyan gyakorlatokat végeztek a hallgatókkal amelyek képessé teszik őket a jövőendő feladatokra. Eleinte tollbamondási feladatok, később felolvasott szövegből a lényeges szavakat le kell jegyezni, súlypontosítás; a könyvben található olvasmány lényeges szavainak aláhúzása, bekezdések nélküli összefüggő szöveg bekezdéseinek kijelölése stb.

Az utolsó 2—3 évtizedben egyre jobban hangsúlyozzák a beszélt és az írott nyelv közti különbséget. Hangsúlyozzák azonban azt is, hogy a kommunikációban a szóbeliségé marad az elsődlegesség. Az írásos nyelv szókincese más, vannak sajátos szerkezetei, sőt talán a nyelvtana sem egészen ugyanaz. A legtöbb könyv a szóbeliségre helyezi a hangsúlyt. Vannak olyan nyelvtananyagok, amelyek csak párbeszédre épülnek és az audióvizuális módszer alkalmazása mellett a könyv teljesen mellőzhető (6). Van olyan angol nyelvtan, amely anyagának kizárólag lehallgatott telefonbeszélgetéseket fogad el (7). Jó módszerrel a beszélt nyelv könnyebben, s viszonylag jól elsajátítható, probléma marad azonban az írásbeliségre való áttérés. Ezt a problémát a német nyelvkönyvek közül következetesen csak Kessler oldja meg (8). Ennek a nyelvkönyvnek a célja azonban nem valamilyen szakterület nyelvének a megtanítása, hanem „Landeskunde”. A Herder Intézet munkatársai: nyelvészek, módszertanosok, tankönyvírók, a természettudományok szakemberei, műszakiak és nyelvtanárok a célt tartják szemük előtt: a tudományos-műszaki nyelvet kell a világ 117 országából Lipcsébe érkező hallgatókkal elsajátíttatni. Hogyan sikerül ezt a célt a szóbeliség, eddig mindenki által elismert, elsődlegessége, a beszélt és az írott nyelv közti különbség tényének figyelembevételével az eddigieknél jobban szolgálni, ezt az új tankönyvsorozatuk alapján dönthetjük majd el.

IRODALOM

1. Sprecherzieherisches Elementarbuch, Heinz Fiukowski, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1967.
Grammatik der deutschen Sprache, Walter Jung, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1968.
Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben, G. Helbig W. Schenkel, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1969.
Die deutsche Sprache, Kleine Enzyklopädie, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1969.
Abkürzungsbuch, Heinz Koblischke, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1969.
Wörterbuch der deutschen Aussprache, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1969.
2. *Desselmann*: Sprachlaborarbeit (kéziratban).
3. Deutsch als Fremdsprache, Herder Institut, Leipzig.
4. Principles of Language Teaching, H. E. Palmer, Language and Language Learning series, Oxford University Press, London, 1969.
5. *Alexander*: New Concept English, Longmanns, London, 1969.
6. *Njemacki*: Audio-vizuelna metoda, Tecajevi zivih jezika po audio-vizuelnoj metodi, Jugoton—Zagreb, Didier—Pariz, 1968.
7. The Structure of English, Fries, Longmanns, London, 1969.
8. *Kessler, H.*: Deutsch für Ausländer, Verlag für Sprachmethodik, Königswinter.

ОБУЧЕНИЕ СПЕЦЯЗЫКУ В ЛЕЙПЦИГСКОМ ИНСТИТУТЕ ИМ. ХЕРДЕРА

Йожеф Торма

Автор анализирует работу Лейпцигского института им. Хердера. Среди прочих имеющихся там место исследует научное языковедение и методы обучения. Коротко характеризует цели обучения немецкому языку и требования при экзаменах. Пишет о тех двух методах, которые противопоставляют друг другу в настоящее время при выборе материала для преподавания языка. Упоминает о тех методах, которыми пользуются студенты при конспектировании и даёт советы для их использования в нашем преподавании и наконец касается проблем устного и письменного изучения языка.

SPECIAL LANGUAGE TEACHING AT THE HERDER INSTITUTE IN LEIPZIG

József Torma

The author deals with the work of the Herder Institute in Leipzig. He refers to the scientific-linguistic and methodological research carried on there, briefly outlines the aims and examination-requirements of its German courses, gives an account of the two concepts at present held on the selection of the linguistic material, mentions the methods used to shape and develop the students' abilities in writing and making notes, refers to the possibility of applying these in Hungary, and finally touches on the problem of the relation of verbal and written procedures.

DER FACHSPRACHEN-UNTERRICHT IM HERDER — INSTITUT ZU LEIPZIG

Von

J. Torma

Verfasser beschäftigt sich mit der Arbeit im Leipziger Herder-Institut. Er verweist auf die dort laufenden sprachwissenschaftlichen und methodologischen Forschungen und gibt einen kurzen Umriss der Zielsetzung des dortigen Deutsch-Unterrichts und der Prüfungsbedingungen, berichtet über die beiden einander gegenwärtig gegenüberstehenden Auffassungen bezüglich der Auswahl des Lehrstoffes, erwähnt die Verfahrensmethoden, mit denen eine Entwicklung und Förderung der Schreib- und Notierungsfähigkeiten der Studenten angestrebt wird, weist auf deren mögliche Anwendbarkeit im ungarischen Hochschulunterricht hin und streift schliesslich auch das Problem der Mündlichkeit und der Schriftlichkeit.